

राजनैतिक चेतनाको खांचो

भखैरे २०७० मंसीरमा सम्पन्न भएको दोस्रो संविधानसभाको चुनावले जनता र नेता सबैमा नयाँ उर्जा र आशा दिएकौ छ। २०६२को पहिलो संविधान सभाको चुनावमा माओवादीले पाएको म्यान्डेट अहिले कांग्रेस र एमाले पार्टीमा छ। यी सबै राजनीतिक घटनाक्रम राष्ट्रलाई नयाँ दिशामा दोहोराउनको लागि नयाँ कानून निर्माण गरे। माध्यम थिए जो नेपाली जनताले पहिला माओवादीलाई बहुमतले विजय गराई देशलाई नेतृत्व गर्ने जनादेश दिइएकौ थियो र अहिलै कांग्रेस एमालैलाई।

माओवादीको नेतृत्वले समयमा संविधान नदिदा लाग्छ की जंगलबाट निस्केका माओवादीहरु सिंहदरबार जाने बाटोमा हिड्दा सन्तुन हराई चिप्लिएछन्। ती माओवादीको कलिलो र हिंसाको गन्ध आउने नेतृत्वपक्षमाथि प्रश्न चिन्ह उठाउँछ। नेपाली कांग्रेस र एमाले एवं विभिन्न राजावादी दलको नेतृत्वबाट उदासिन भएका र भावी नयाँ नेपालमा पूर्ण रूपले आमूल परिवर्तन चाहने ने पाली जनताको अभियन्त माओवादीतर्फ देखिएकौ थियो १६२ सम्मा तर वास्तवमा के माओवादीलाई जिताउने सबैजनताले उनीहरुको सिद्धान्त र घोषणापत्रलाई विस्तृत अध्ययन गरेर उनीहरुको चुनावचिन्ह गोलाकारभित्रको हसियाँ हतौडामा हुक्क भई स्वर्तिक चिन्ह लगाएका हुन त? कै भखैरे सम्मन्न दोस्रो संविधान सभाको चुनावमा कांग्रेस र एमालैलाई विश्वास गरैरे जनताले जिताएका हुन त? यसकै पनि होइन भन्नु पर्छ। यसले नेपाली जनताको राजनीतिक चेतनामाथि गमिन्न प्रश्न चिन्ह उठाएको छ। त्यो प्रश्नको उत्तर नेपाली जनतासँग छ भनेर राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय शक्तिलाई विश्वस्त पार्न माओवादीले आफ्ना घोषणा पत्रमा लेखिएका होसै उडाउने यो जनाहरुलाई वास्तविकतामा परिणत गर्नुपर्ने थियो र कांग्रेस एमालैलै अहिलेसम्मका गरेका आफ्ना सबै चिल्ला प्रतिबद्धतालाई पुरै दायित्वका साथ पालना गर्नुको विकल्प छैन।

पहिला माओवादीको जीतले नेपाली जनताको जनजीवनमा शान्तिले वास गर्दै भनेर विश्वस्थ

यस अंकमित्र

राजनैतिक चेतना : पृष्ठ १

शहर नजिकका गाउँहरुमा : पृष्ठ १

शहर नजिकका गाँउहरुसामु खडिएको एउटा गमिन्न सवाल

डा. उद्धव प्याकुरेल

नेपाली शिक्षा र संस्कृतीमा हुक्केका हामी सबैको सोच प्राय धेरै विषयमा करिब करिब उस्तै नै हुँदौरहेछ। हाम्रो सोच्ने शक्तिको विकासमा महत्वपूर्ण भुमिका निर्वाह गर्ने परिवार, समाज र त्यहाँको सामाजिक, सांस्कृतिक, राजनैतिक, धार्मिक संस्थाहरुसंगको उठवस र सरसंगतले नै व्यक्ति ले सोचको विकास गर्नेहुँदा यो स्वभाविक हो। तर जब मानिस आफु त्यो समाज वाहिरको संगत र घुलमिलमा जान्छ, अनि उसले आफुले सोचेको कुरा र अरुले त्यहि विषयमा बनाएको या बनाउने सोचका बारेमा भिन्नता थाहा पाउन थाल्छ। धेरै मानिसलाई

आदि सवाललाई लिएर दिमाग पनि उति नै धेरै सियाउनु पर्ने अवस्था आउने रहेछ। नुवाकोटको गेखुमा जन्मेर, गेखु, गेखुटार अनि रसुवाको वोगटिटारसम्म गएर विधालय शिक्षा अनि वट्टार देखी नेपाल ल क्याम्पस, त्रिचन्द्र कलेजबाट उच्चशिक्षाको अध्ययन पुरा गरे को हामी गाँउलेको विकासलाई हेर्ने दृष्टिकोण समग्र नेपालीको भन्दा फरक थिएन र हुने कुरै भएन। ठुला र कालोपत्रे गरिएका सडक अनि भव्य भवनहरु देखेपछि वाहा भनेर मेरो गाँउ या शहरलाई पनि यस्तै बनाउन पाए भनेर घुटुक्क थुक निल्ने हामी सबैको प्रवृत्ती हो। तर विस्तारै विकास सम्बन्धि विकसित देशका अनुभव सुन्दै र हेर्दै जाँदा त हामीले सोचीरहेको अवधारणामा

१९ भोला घटर्जी संगको एउटा अन्तर्वातामा उन्हाले भनो का थिए कि नेपाल जस्तो देशले अपनाउने विकासको मोडल भनोको गाँउको निर्माण हो। गाँउको गरिवी निर्मुल गर्ने, अशिक्षा उन्मुलन गर्ने र त्यहाँ ओखितिमुलो र शिक्षाको व्यवस्था गर्ने हो। उन्हि ठुला सडकको विरुद्ध थिए र भन्थे यो नेपालजस्तो

मुलुकमा आवश्यक छैन।

”

त्यो परिस्थिती त्यती सहज हुन जब उसले त्यस क्षणलाई सिक्ने र आफुलाई सच्याउने अवसरका रूपमा लिन्छ। त्यसैले सिकाईको प्रकृयालाई मानव जिवनको अनवरत अर्थात जन्मेर नमरेसम्म कायम रहने प्रकृया भनिएको हो। हुन पनि यो समाजमा जित बुझ्न र सिक्न खोज्ने उति धेरै बुझ्न पर्ने, सिक्न पर्ने कुरा भेटिन्छन्। जित धेरै स्थानमा घुम्यो, जित धेरै मानिस संग भेट्यो, उति नयाँ कुरा देखिन्छ, र अनि किन यस्तो, के कारणले यस्तो, मैले अधिसम्म बुझेको र जानेको अनि आज देखेको र सुनेको किन भिन्नता

समस्या देखियो। म के ठार्न्यै भने म जन्मेको र हुक्केको स्थान विकसित भयो, ठुला सडक र घरहरु बनेभने यो संसारमा प्रख्यात होला र गर्व गर्ने स्थान होला। तर एउटा घटनाले मलाई अहिले सोच्न बाध्य बनाएको छ। केहि हप्ता अघि एकजना फिनल्याण्डका साथी अनि हामी ४ जना नेपाली नुकाकोटको कुमरी गाविसमा सम्पन्न एउटा भेलामा भाग लिने अवसर पाएका थियौं। गाँउको यूजना तर्जुमा भइरहेको त्यो

(भारतको जवाहरलाल विश्वविद्यालयबाट राजनैतिक समाजशास्त्रमा विद्यावारीधी गरेका प्याकुरेल हाल काठमाण्डौ विश्वविद्यालयमा सहायक प्राध्यापकका रूपमा कार्यरत छन्।

क्रमशः शहर नजिकका गाँउहरूसामु

भेलामा हामी काठमाण्डौ अनि विदेश बाटे आएका मानिसहरूको सहभागिताले गाँउलाई अरु प्रोत्साहित गरेको भान हुन्थ्यो । उनिहरूले काठमाण्डौको नजिक भएर पनि राम्रो सडक नभएको, सडक राम्रो र ठुलो भइदिए त्यहाँको कृषी उत्पादन र बजार प्रवर्द्धनमा सहयोग हुने, गाँउ वसौवसौ लाग्ने हुनसक्ने भनेर यसको वकालत गरिरहेका थिए, जुन हामीसबैको सो च अनुरूप वा स्वभाविक हो । तर जब हाम्रो साथ रहेका फिनीस नागरिक कारी बोटासको वोल्ने पालो आयो, स्थितीले नयाँ मोड लियो र त्यहाँका सबैलाई सोच्च वाध्य बनायो । उनि पनि शहर नजिकैको गाँउमा वस्ने मान्छे रहेछन् । सानो सडकमात्र रहदा उनको गाँउमा विधालय, दुध, चिनी, फलफुल लगायतका सामान किन्न साना पसलहरू, स्वास्थ्य चौकि आदि थिए । तर जब त्यो सडकलाई हाइवे वनाइयो, उनको गाँउवाट शहर पुग्न सजिलो त भयो तर त्यससंग त्यो गाँउले त्यहाँ भएका सबै भौतिक संरचना गुमाउनु पर्यो । आज त्यहा न त विधालय छ, न स्वास्थ्य चौकि त न कुनै सामान किन्ने पसल । उनका अनुसार पहिला शहर पुग्न केहि समय लाग्ने भएकाले मानिसहरू त्यहिं गाँउको सुविधा लिन्थ्ये, जब सडक ठुलो वनाइयो समय कम लाग्ने भयो र सबै कामकालागि मानिसहरू ठुलो शहरतिर जान लागे । अनि विस्तारै गाँउका पसल, विधालय, हुलाक अनि स्वास्थ्य चौकिहरू पनि विस्थापित भएर गए । यससगै त्यस गाँउमा गाँउकै सुविधा लिन चाहने, गाँउमै रम्न चाहनेहरूको जनजिवन कष्टकर मात्र भएको छैन, गाँउको पहिचान मै प्रश्नचिन्ह लागेको छ ।

सम्फन मन लाग्यो । भोला चटर्जी संगको एउटा अन्तर्वातामा उनले भनेका थिए कि ने पाल जस्तो देशले अपनाउने विकासको मोडल भनेको गाँउको निर्माण हो । गाँउको गरि वी निर्मल गर्न, अशिक्षा उन्मुलन गर्नु र त्यहाँ औखतिमुलो र शिक्षाको व्यवस्था गर्न हो । उनि ठुला सडकको विरुद्ध थिए र भन्ये यो ने पालजस्तो मुलुकमा आवश्यक छैन । “विभिन्न उपनिवेस र उत्पादन केन्द्र भएका अवस्थामा सामानको ओसार पसारकालागि अमेरिकाले ठुला सडक बनाएको हो । तर ओसार पसार गर्ने कुरा केहि नभएको र सडकको सम्भार नै गर्न पैसा नहुने हाम्रा लागि एकाध वस चलाउन मात्र ठुला सडक आवश्यक छैन । अमेरिकी या युरोपेली नमुना ग्रहण गरेर हाम्रो जस्तो मुलुकको विकास सम्भव छैन । यस्तो मोडलले त एउटा सम्पन्न वर्गको जन्म हुन्छ, त्यसले यस्तै भोगवादी प्रवृत्ति वढाउँछ र वाँकि जनतालाई पनि त्यहि नै अनुकरणको वस्तु वन्न जान्छ” ।

“तपाईंको राजनैतिक व्यवस्था वा सिद्धान्त जेसुकै होस, जनताका आधारभुत भौतिक आवश्यकता पुर्ती गर्नकालागि तपाईं कुनै (स्थापीत) नमुना ग्रहण गर्नहुन्छ भने त्यसले उनै दोषहरूलाई जन्म दिन्छ” । उनको यो भनाई सोभियत संघ र चाइना केन्द्रित थियो । उनका उनुसार ति दुवै देशले विकासको मोडलका रूपमा अमेरिकालाई लिएका कारण माक्सवादलाई असफल बनाएका हुन् । “जब लेलिनले ठुलो परिणाममा मास्सवादलाई

कार्यन्वयन गर्ने मौका पाए, उनको अगाडि विकासको नमुना थियो—अमेरिका । उनि सधै भन्थे—हामी पञ्चस वर्षमा अमेरिकालाई भेटटाउछौं । अमेरिकी नमुनामा एउटा वृहत्तर उत्पादन प्रणालीद्वारा उत्पादन गर्ने कारखाना चलाउनु हो । जब रुसले पनि त्यै अनुकरण गर्यो, माक्सवादको असफलताको जरो त्यही हो ” । तर नेपालमा जो पनि ठुलाठुला क्रान्तिका कुरा गरेर राजनीतीमा प्रवेश गर्ने, मुलधारमा आँउदा आँउदै पुँजीवादको चंगुलमा फस्ने गरिव र गाँउ विसर्ने अनि शहर र धनिमुखी नितीलाई वढावा दिने चलन वडेको छ । विपीकै अनुयायी कृषी प्रसाद भट्टराईले विपीका यि भावनालाई विसर्ने नेपाललाई सिंगापुर बनाउने उद्घोष गरे भने माओवादका नाममा उदाएका अर्का डा. भट्टराईले डबल डिजिट ग्रोथ अनि १० वर्षमा १५ हजार मेगावाट विजुली उत्पादनको लक्ष्य सहित स्विजरल्याण्ड बनाउने उद्घोष गरे ।

गरिव र विकासोन्मुख भनिने नेपालको आजको अवस्थाको प्रमुख जिम्बेवार ठुला योजनामात्र दे ख्ने यिनै सोच हुन् र यो मानसिकतालाई तुरन्तै नत्याग्ने हो भने नेपालले अरु भयावह स्थितीको सामना गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

माथिको छलफललाई यहाँ पस्कनुको अर्थ काठमाण्डौ नजिकका गाँउवासीले यहाँबाट सिक्के केही प्रसंग र सन्दर्भ होला कि भन्ने । हामीले पनि अब आफ्नो गाँउठाँउको अस्तित्व रोजाएर रमाउने वा यसलाई पनि एउटा ठुलो शहरको भागमा जान प्रोत्साहित गर्ने भनेर । नुवाकोटको कुमरीका वासिन्दाले सो चैकै ठुला सडक बन्न दिने हो भने नुवाकोटका अधिकांश गाँउहरू काठमाण्डौका एक्सटेन्सन

वा वृहत काठमाण्डौ अन्तर्गत आउने छन् । चाहे नुवाकोटको कुमरी होस चाहे कक्की अनि काभ्रे, धादिङ, सिन्दुपलाञ्च्चोक र ललितपुर कै गाँउहरू । यि सबैस्थानवाट काठमाण्डौको दुरी १५ देखि २० मिनेटको भइदियो भने के हो ला ? फिनल्याण्डका साथिले भनेहै हाम्रा यि गाँउहरू अस्तित्वमा रहने छैनन् । यहाँका सबै वासिन्दा किनमेल गर्न देखी उपचार गर्न समेत

सहर जाने र जान वाध्य हुनेछन् । यहाँ तर्क गर्न सकिन्दै, अनि के त, रामै भयो नि । घर वसीबासी काठमाण्डौसंगको सम्पर्क । हामीले चाहैकै त्यहि हो नि भनेर । तर यससंगै हामीले विस्तर नहुने कुरा चै के गाँउका पसल, स्वास्थ्यचौकि, हुलाक अनि विधालय विस्थापित गरेर हामी ठुला शहर मा आश्रित हुँदा हामीले गाँउको सरह सुविधा पाँउन सक्छौं र भनेर । गाँउको पसलमा गाँउ कै उत्पादन र स्थानिय स्वादमा सामान उपलब्ध हुनसक्छ, त्यहाँ आफुसंग नगद हातमा नभए पनि भोली दिउँला है भनेर पनि काम चलाउन सकिन्दै, आफुसंग बढि भएको वा जगेडामा रहेको सामान संग आफुलाई चाहिएको सामान साटेर पनि तत्काल आइपरेको समस्या टार्न सकिन्दै । जुनकुरा डुला शहरमा कल्पना पनि गर्न सकिन्न । अस्पतालको कुरा गर्दा यदि गाँउमा छ, भने साँझ या विहान जुनैवेला भएपनि अप्युरोमा परेको वे लामा डाक्टरलाई भेट्न र कुरा गरेर समस्याको समाधान सम्भव हुन्छ, किनभने सानो ठाँउमा व्यक्तिगत चिनजान र उठवस सम्भव हुन्छ । र यससंगै मानविय भावना पनि वचेर रहेको हुन्छ । तर शहर र ठुलास्थानमा त्यस्तो मानविय भावना र सोच सम्भव नै हुन्न । शिक्षाको कुरा गर्दा पनि एउटा गाँउमा हुर्केको विधार्थीलाई गाँउकै परिवेष र उदाहरण दिएर सिकाउन जति सहज हुन्छ, त्यो वाहिरको परिवेसमा संभव हुदैन ।

यी यावत कुरालाई ध्यानमा राखेर यि गाँउवासीले आन्तरिक वहस गर्दै एउटा बाटो रोजे वेला भएको छ । आफ्नो गाँउको अस्तित्व सहितको

विकासको मोडल रोजे कि आधुनिक हुने नाँउमा हाम्रा पितापुर्खाका रगतहरूले सृजित गाँउहरूलाई मर्न दिने भनेर । ठुला सडक बनाएर र ठुला भवनमार्फ काठमाण्डौसंग जोडेर ठुलो शहरको एउटा भाग बन्न दिने र आफ्नो अस्तित्व मेटेने भन्दा त शहरबाट गाँउसम्म आउन ठिक्कको तर मजबूत र टिकाउ बाटाहरु बनाउने, गाँउमा चाहिने सुविधाहरु जस्तै विधालय, क्लेज, अस्पताल, कृषी केन्द्र, हुलाक, सुरक्षा निकाय आदीको चुस्त सेवामा पहल गर्ने, खेतिकालागि छुट्याइएका फाँटहरूलाई संरक्षण गरेर कमसेकम विषादी र रासायिक मलमा खेति हेने वाली पहिचान गरि खेती र कृषीकलाई प्रोत्साहित गर्ने, गाँउको उत्पादनको पहिलो हकदार गाँउवासी नै हुने गरि वजार को व्यवस्था गर्ने र त्यहाँ बढि भएका उत्पादनको निर्यात सहज बनाउने हो भने अवका केहि वर्षमा काठमाण्डौ शहर हैन, हाम्रा गाँउहरु चै चर्चा र आकर्षणका केन्द्र हुने देखिन्छन् । समग्र गाँउवासीले हामीलाई अस्तव्यस्त शहर भन्दा शान्त र सानो गाँउ नै राम्रो भन्ने भावनाले अगाडि वडेमा त्यो असजिलो पनि छैन । ढिला नगरि वहसको शुरुवात गरौ ।

क्रमशः शहर नजिकका गाँउहरूसामु

भएर चिउडामा हात राखेर मख्ख भई दिवासपनामा हरायाँ र परीणाम राम्रौ भएन । कांग्रेस एमालेले यसपाली पनि माओवादीले भै गर्दैनन भन्न सकिदैन । जनता चनाखो नहुनेहो भने भने विगतका राजनीतिक अराजकताद्वारा कूपोषित इतिहास दोहोरिने सम्भावनाहरु प्रस्ताव छन् ।

भोली गएर नेपाली जन जिब्रोमा हेया १ कांग्रेस र एमाल भन्दा त तिनै माओवादी ठिकै थिए जस्ता वचनहरु सुन्नमा आउने हो की । यस्ता कुराहरु कांग्रेस एमाले ले अहिले देखिनै आफ्नो परागमा धुसाउन जरुरी छ । साथै नेपाली जनतामा राजनीतिक चेतनाको खाँचोलाई बुझी आफ्नो नो योजनाहरुमा टिपोट गरी कार्यन्वयन गर्न अत्वाश्यक देखिन्छ ।

यो कुरामा कसैको दुईमत छैन की नयाँ सविधान विगतको संविधानभै एकलौटी र लङ्डो हुनु हुदैन । साथै अब बन्ने संविधान कुनै पार्टीमुखी नभएर जनतामूखी बन्नपैर्छ ।

“भोली गएर नेपाली जन जिब्रोमा - हेया ! कांग्रेस र एमाल मिन्द्रा त तिनै माओवादी ठिकै ठिकै थिए - जस्ता वर्चनहरु सुन्नमा आउने हो की । यस्ता फुराहरु कांग्रेस एमाले ले अहिले देखिनै आपूँजो मागजमा धुसाउन जरूरी छ । साथै नेपाली जनतामा राजनीतिक चेतनाको खाँचोलाई बुझी आपूँजो योजनाहरूमा टिपोट गरी कार्यन्वयन गर्न अत्वाश्यक देखिन्छ ।”

तर जनताको अभिमत र अन्यविश्वासलाई माओवादीले बनाएभै कांग्रेस एमालेले आफ्नो अहम्ताको निर्दोष शिकार पो बनाउने हुन की ? या वाहिर बाहिर बहुदलीयतामाथी प्रतिबद्धता जाहेर गर्ने अनी भित्र भित्र संविधानलाई आफ्नो राजनीतिक हवस मेटाउने अशलील उपन्यास १ तसर अब संविधान राजनीतिक गन्धको मिसावटलाई त्युन गरेर नेपाली सार्वभौमिकताको सुगन्धले सज्जीत हुनुपर्छ अनी मात्र त्यो संविधान जनमुखी हुन सक्छ ।

नयाँ नेपालको एजेन्डाहरूको संख्यात्मक वृद्धिमा भन्दा पनि अहिलेको परिस्तिथिमा कांग्रेस एमालेले पार्टिगत स्वार्थभन्दा माथि उठैर जनताकै दैनिक समस्यालाई संबोधन गर्ने र दैसको कानुनलाई कार्यन्वयन गराउने तर्फ बढी ध्यान खर्चनुपर्छ । भोली नयाँ नेपाल बोकेर दगुर्ख भन्दा नेपाली जनतालाई नै किचे को नदेखे पछि तिनीहरुमा भएको राजनीतिक चेतनाको कमीको नाजायजको फाइदा उठाएको ठहर हुदैन र ???

EVENTS AND ACTIVITIES

**अरिंगितयार आयुक्तमा लो
कमान सिंहलाई गरिएको
सिफारिश विरुद्ध राष्ट्रपतिलाई
ज्ञापनपत्र ढिएर फर्क्कै**

**सामेन्द्रार्थी वनका सवालमा गरिएको छलफल, अगामगंगर, सन
२०१३ अगस्ट २६**

**विश्व सामाजिक
मञ्च, सन २०१३
डिसम्बर १५**

Published by

SADED-Nepal

Advisors: Prof Lok Raj Baral, Vijay Pratap
Editors: Indra Kumari Adhikari, Uddhab Pyakurel
Managing Editor: Shekhar KC

comments:
sadednepal@gmail.com
www.sadednepal.blogspot.com

Supported by

SIEMENPUU FOUNDATION,
FINLAND